

KAI KURIE BŪDVARŽIO PREPOZICIJOS
IR POSTPOZICIJOS ASPEKTAI DABARTINĖJE
PRANCŪZŲ KALBOJE

BIRUTĖ STRAKŠIENĖ

Prancūzų kalboje būdvardis vartojamas tiek po daiktavardžio, tiek prieš daiktavardį. Tai vienas iš neaiškiausių ir sunkiausiai sprendžiamų klausimų prancūzų kalboje. Ši problema sudėtinga ypač todėl, kad prasminiai niuansai, kuriuos galima išreikšti, esant galimybei sąlyginai laisvai pasirinkti būdvardžio vietą prancūzų kalboje, gali būti labai įvairūs ir subtilūs.

Kadangi būdvardis apibūdina daiktavardį, normalia logine kalbos seka prancūzų kalboje turėtų būti progresyvinė žodžių tvarka (t. y., kai pažyminys eina po pažymimojo žodžio), teigia prancūzų [Brunot et Bruneau, 1937. P. 305; Le Bidois, 1953. P. 202; Le Bidois, 1954. P. 107, Tesnière, 1966. P. 147] ir tarybiniai lingvistai [Обуховская, 1955. P. 92–93; Пиотровский, 1960. P. 185]. Tik labai maži kalbininkų nesutinka su šiomis teorinėmis išvadomis [Marouzeau, 1953. P. 241].

Mūsų atlikti tyrimai rodo, kad šis loginis tvarkos principas negali būti mechaniškai perkeltas į daiktavardžio ir jį pažymincio būdvardžio sritį.

Prepozicinių ir postpozicinių būdvardžių santykiui išsiaiškinti buvo išrinktos visos be išimties daiktavardžio ir būdvardžio sintagmos iš 100 puslapių 11 prancūzų autorių knygų [Anouilh, 1966; Beckett, 1970; Cocteau, 1934; Dumas, 1947; Gary, 1963; Gide, 1967; Kessel, 1928; Kessel, 1963; Nimier, 1953; Radiguet, 1923; Sartre, 1964]. Iš viso išrinkta 6769 sintagmos, kuriose rasta 3963 (59%) postpozicinių ir 2 806 (41%) prepozicinių būdvardžių. Ši statistika akivaizdžiai rodo, kad loginė žodžių tvarka yra tik teorija, kurios nepatvirtina faktinė kalbinė medžiaga.

Dauguma kalbininkų [Brunot et Bruneau, 1937. P. 305; Brunot, 1926. P. 639–640; Ullmann, 1952. P. 155–156; Bally, 1951. P. 163; Sauvageot, 1957. P. 189; Marouzeau, 1953. P. 241; Wartburg et Zumthor, 1958. P. 151; Алянская, 1966. P. 3–14; Богомолова, 1948. P. 401, Морен; Тереевникова, 1960; Илахова, 1954. P. 188–201], nagrinėdami būdvardžio vietą prancūzų kalboje, daugiausia dėmesio skiria patiems būdvardžiams, juos klasifikuoja atsietai, priklausomai nuo užimamos vietos, ir tik kai kurie [Guiraud, 1963. P. 109; Обуховская, 1955. P. 100–101] lyg tarp kitko pastebi, kad kontekstas taip pat turi tam tikros reikšmės. Mūsų pavyzdžių analizė rodo, kad daugumoje atvejų būtent kontekstas išryškina tikrąją būdvardžio prasmę, ir nuo jo priklauso būdvardžio reikšmės pasikeitimas. Dabartinėje grožinėje literatūroje nesilaikoma pasenusių normatyvinių taisyklių, o būdvardžio prasmė visada gerai suprantama iš konteksto. Platesnis kontekstas reikalingas nominali-

nei sintagmai, pavartotai perkeltine prasme, suprasti. Kontekstas ne tik papildo būdvardį naujais prasmės atspalviais, bet kartais suteikia jam ir visiškai naują reikšmę.

Vis labiau atkreipia dėmesį neatitikimas tradicinių gramatinių taisyklių ir tikrojo būdvardžio vartojimo grožinėje prozoje. Šiame straipsnyje norėta panagrinėti būdvardžius, apie kuriuos normatyvinėse gramatikose kategoriškai teigiama, kad tai postpoziciniai būdvardžiai, kurių prasminė reikšmė priklauso nuo jų vietos sintagmai. Kitaip sakant, dėl prepozicinės ar postpozicinės vietos būdvardis įgauna arba perkeltinę, dažniausiai metaforinę, arba tiesioginę, t. y. pirminę reikšmę. Šios dvi reikšmės kartais taip nutolsta viena nuo kitos (pvz., *sacré* postpozicijoje „šventas“, prepozicijoje – „prakeiktas“), kad normatyvinės taisyklės pažymi būdvardžio reikšmę priklausomai nuo jo pozicijos. Tai būdvardžiai *fin, fort, froid, gros, large, maigre, pauvre, pur, rude, sacré* ir kai kurie kiti.

R. G. Piotrovskis [Пiotровский, 1960. P. 185] teigia, kad šių būdvardžių pozicijos pasirinkimas priklauso nuo leksinių normų ir nedaro įtakos stilistikai. Šių būdvardžių grupę plačiai ir išsamiai aprašė A. Blinkenbergas [Blinkenberg, 1933. P. 56–80] ir pavadino „*deux ordres—deux valeurs*“, „dvi vietos—dvi prasmės“.

Remdamiesi pavyzdžiais, mes norėjome nustatyti, ar sutampa kalbiniai faktai su šiomis seniai nustatytomis normomis, ar visada postpozicija sutampa su pirmine, tiesiogine būdvardžio reikšme, o prepozicija – su abstrakčia.

Pavyzdžių nagrinėjimas rodo, kad šiuos būdvardžius negalima tiksliai surikiuoti pagal nurodytą taisyklę. Pavyzdžiui, būdvardis *fin* turi tiesioginę reikšmę „smulkus, plonas“ ne postpozicijoje, o kaip tik prepozicijoje, kur jis turėtų turėti reikšmę „gudrus, subtilus“ – *fine poussière, fin mouchoir*. O sakinyje: – Peste! Vous avez le goût fin! S'écria le prêtre (Chk, 176), *fin* savo prasme „subtilus“ yra kaip tik postpozicijoje. Šie pavyzdžiai rodo, kad perkeltinė būdvardžio prasmė susijusi ne su jo pozicija, o su semantiniu pobūdžiu daiktavardžio, su kuriuo jis derinamas.

Būdvardis *faible* prepozicijoje turi tiek tiesioginę, tiek ir perkeltinę prasmę. *D'un coup sec, je fis lâcher prise à ses faibles mains et m'écriai...* (KR, 101); *Michèle le plaignait aussi de sa faible confiance dans la vie* (NH, 41). Būdvardis *maigre* postpozicijoje turėtų turėti prasmę „liesas, sudžiūvęs, išsekęs“, prepozicijoje – „menkas, niekingas, prastas“. Tačiau pavyzdžiai vėl išryškina nenormatyvinį šio tipo būdvardžių vartojimą. Šalia normatyvinių pavyzdžių sakiniuose su sintagmomis *poules maigres* ir *maigre confiance*, turime *maigres épaules, destinée maigre. J'ai une maigre confiance en ces passions de jeunesse* (NH, 146). *Des fleurs mortes, des poules maigres eussent mis de la tristesse dans notre île d'amour* (RD, 146). *L'enfant s'était assis à ses pieds, la tête inclinée sur la poitrine, et le juge voyait frémir ses maigres épaules* (BC, 136). *Faible à cette destinée maigre, je me rappelais une vraie mort d'homme* (ET, 52). Kaip mes bekeistume būdvardžio vietą, jo prasmė nė trupučio nepasikeis. Abiejose pozicijose kalbama apie liesumą „viščių“ ir „pečių“ bei niekingumą, menkumą „likimo“ ir „pasitikėjimo“.

Štai keli pavyzdžiai su būdvardžiu *pauvre*, kuris postpozicijoje turi reikšmę

„neturtingas, nuskurdęs“, o pavartotas prieš daiktavardį jis jau neturi nieko bendro su skurdu, čia *pauvre* turi užuojautos prašę „vargšas, nelaimingas, pasigailėtinas“. Nominalinė sintagma *âme pauvre*, arba *Elle: ont une odeur de vice pauvre* (KB, 54). *Qu' est-ce qu'elle prouve, cette prétendue sagesse? Rien, sinon que tu as le sang pauvre, et que tu avais cinquante ans en naissant...* (ChK, 120).

Vėlgi nei „ištvirkimas“ nei „kraujas“ negali būti „neturtingi“, o tik „pasigailėtini“ Normatyvinės vietos pakeitimas nekeičia prasmės, o tik sustiprina emocinį spalvingumą ir suteikia naujų prasminių niuansų.

Kaip žinome, būdvardžio *sale* prasmė postpozicijoje „purvinas“, o prepozicijoje – „šlykštus, niekingas, atstumiantis“, bet štai sintagma *sales mains* (iš konteksto aišku, kad jis pavartotas prasme „purvinos rankos“), arba *pitie sale: ...vous savez, ces putains qui ne veulent pas laisser abâner leur petit type à la fois par intérêt, par instinct de propriétaire, et par espèce de pitie sale* (BJ, 231). „Gailėstis“ negali būti „purvinas“ tikrąja to žodžio prasme, kaip mes bekeistume vietą, jis vartojamas prasme „niekingas“.

Galima pacituoti nenormatyvines sintagmas su būdvardžiu *froid: froid grillage, violence froide*. Michèle était surprise par cette violence froide (NH, 22).

Toliau pateikiami keli sakiniai su būdvardžiu *pur*, kuris postpozicijoje turi prasmę „švarus, grynas“, o prepozicijoje, kaip teigia A. Blinkenbergas „antéposé, pur prend une valeur nettement adverbiale (= uniquement, exclusivement, rien que), pvz.: *coeur pur, marbre pur; pur hasard* ir t. t.“ (Blinkenberg, 1933, p. 77).

Du reste, reprenait le pharmacien, ça ne me regarde pas! c'est pour toi, par humanité pure! (F. B., 227). *Elle aurait voulu maintenir en elle cette pure image, mais ce n'était qu'une image qui tirait sa force des seuls battements de son cœur...* (BJ, 494). – *Ah! ne l'écoutez pas, madame Bovary, interrompit Homais [...], c'est modestie pure!* (FB, 122).

Sakiniuose: *Quant aux grosses bêtes, je ne crains rien* (EP, 22). *S'il s'agit par exemple de la découverte d'une grosse montagne, on exige qu'il en rapporte de grosses pierres* (EP, 32), turime „stambūs žvėrys“ ir „stambūs akmenys“, kitaip sakant, tiesiogine prasme būdvardis *gros* aptinkamas kaip tik prepozicijoje, o ne postpozicijoje. Šiuo atveju vėl matome, kad tiesioginė būdvardžio prasmė priklauso nuo konkrečios daiktavardžių „žvėrys“ ir „akmenys“ prasmės.

Pavyzdžių nagrinėjimas rodo, kad ir tiesiogine, ir perkeltine prasme būdvardžiai eina tiek postpozicijoje, tiek ir prepozicijoje, ir normatyvinės vietos pakeitimas nekeičia būdvardžio reikšmės, o tik sustiprina jo emocinį atspalvį. Daiktavardžio abstraktumas suteikia būdvardžiui perkeltinę reikšmę, kurią jis gali turėti tiek prepozicijoje, tiek ir postpozicijoje, o pirminė būdvardžių reikšmė priklauso ne nuo jų vietos, o nuo konkrečios daiktavardžio reikšmės. Postpozicinė perkeltinė prasmė išsiskiria savo neįprasta vieta ir kartu yra labiau paryškkinama. Statistika rodo, kad nors normatyvinės gramatikos ir teigia žymią būdvardžio postpozicijos persvarą, vis dėlto jų prepozicija sudaro gana didelį procentą. Tradicinės normatyvinės taisyklės neparemtos specialiais tyrimais ir grindžiamos pasenusia medžiaga.

Taigi pirminę tiesioginę būdvardžio reikšmę, kaip ir perkeltinę, galima rasti ir prepozicijoje, ir postpozicijoje, tiek su konkrečiais, tiek ir su abstrakčiais daiktavardžiais. Jeigu pasikeičia būdvardžio reikšmė ar jos atspalvis, tai priklauso ne nuo jo vietos, o nuo prasminės daiktavardžio struktūros, be to, nuo mikrokonteksto bei makrokonteksto.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПРЕПОЗИЦИИ И ПОСТПОЗИЦИИ ПРИЛАГАТЕЛЬНОГО В СОВРЕМЕННОМ ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

Нормативные грамматические положения о месте прилагательного в большинстве случаев не подтверждаются данными литературных произведений. Абстрактные существительные вызывают употребление прилагательных в переносном значении, но в этом случае нельзя утверждать о каком-либо преимуществе препозиции, так как оба положения встречаются довольно часто. Конкретные прилагательные с конкретными существительными употребляются как в постпозиции, так и в препозиции.

LITERATŪRA

Алямская 1966 — А л я м с к а я Н. В. О классификации французских прилагательных в связи с их местом в предложении //Учен. зап. /Ленингр. гос. ун-т. Сер. Филол. наук. Романская филология. 1966. № 328. Вып. 70.

Богомолова, 1948 — Б о г о м о л о в а О. И. Современный французский язык. М., 1948

Морен, Тетеревникова, 1960 — М о р е н М. К., Т е т е р е в н и к о в а Н. Н. Стилистика современного французского языка. М., 1960.

Обуховская, 1955 — О б у х о в с к а я И. И. К вопросу о месте прилагательного эпитета в современном французском языке //Науч. зап. /Львовск. гос. ун-т. Факт. иностр. языков. 1955. Т. 30. Вып. 1.

Плютовский, 1960 — П л ю т о в с к и й Р. Г. Очерки по стилистике французского языка. Л., 1960.

Шахова, 1954 — Ш а х о в а И. Н. К вопросу о грамматическом значении порядка слов в группе „определение + определяемое“ в современном французском языке //Учен. зап. /Ленингр. гос. пед. ин-т иностр. языков. Новая сер. Вопросы германской и романской филологии. Л., 1954. Вып. 1.

Bally, 1951 — B a l l y Ch. Traité de stylistique française. Paris, 1951.

Brunot et Bruneau, 1937 — B r u n o t F. et B r u n e a u Ch. Précis de grammaire historique de la langue française. Paris, 1937.

Brunot, 1926 — B r u n o t F. La pensée et la langue. Paris, 1926.

Blinkenberg, 1933 — B l i n k e n b e r g A. L'ordre des mots en français moderne, II. Kopenhagen, 1933.

Guiraud, 1963 — G u i r a u d P. La syntaxe du Français, Paris, 1963.

Le Bidois, 1953 — L e B i d o i s R. Au secours du bon langage, „Vie et langage“. 1953, mai. N 14.

Le Bidois, 1954 — L e B i d o i s R. Toujours la place de l'adjectif, „Français moderne“. 22e année. N 2. Avril, 1954.

Marouzeau, 1953 – Marouzeau J. Encore la place de l'adjectif, „Français moderne”. 21e année, N 4. 1953.

Sauvageot, 1957 – Sauvageot A. Les procédés expressifs du français contemporain. Paris, 1957.

Tesnière, 1966 – Tesnière L. Eléments de syntaxe structurale. Paris, 1966.

Ullmann, 1952 – Ullmann S. Précis de sémantique française. Bern, 1952.

SUTRUMPINIMAI

Anouilh, 1966	– Anouilh J. Antigone. Paris, 1966.
BJ	– Beauvoir S. de. L'Invitée. Paris, 1943.
Beckett, 1970	– Beckett S. Mercier et Camier. Paris, 1970.
BC	– Bernanos G. Un crime. Paris, 1935.
ChK	– Cherbuliez V. Le comte Kostia. Paris, „Nelson”.
Cocteau, 1934	– Cocteau J. La machine infernale. Paris, 1934.
Dumas, 1947	– Dumas A. La tulipe noire. Paris, 1947.
EP	– Saint-Exupéry A. de. Le petit prince. M.
FB	– Flaubert G. Madame Bovary. Paris, 1969.
Gary, 1963	– Gary R. Lady L. Paris. 1963.
Gide, 1967	– Gide A. La symphonie pastorale. Paris, 1967.
KB, Kessel, 1928	– Kessel J. Belle de jour. Paris, 1928.
KR, Kessel, 1963	– Kessel J. La Rose de Java. Paris, 1963.
NH, Nimier, 1953	– Nimier R. Histoire d'un amour. Paris, 1953.
RD, Radiquet, 1923	– Radiguet R. Le diable au corps. Paris, 1923.
Sartre, 1964	– Sartre J.-P. Les mots. Paris, 1964.

Lietuvos veterinarijos akademija
Kalbų katedra

Įteikta
1987 m. gruodžio mėn.